

Принципами построения адаптивности системы управления является: целостность, системный подход, организованность, динамичность, управляемость, оптимальность, иерархичность, наличие обратной связи, принятие решений на основе отбора и преобразования информации. При этом управляющие воздействия носят двойственный характер: они служат средством активного познания управляемого объекта и непосредственного управления им в текущий момент времени. Адаптация проявляется в способности системы сохранять в процессе развития основные существенные параметры не изменяющимися в определенных границах варьирования, несмотря на разнообразие воздействий внешней среды.

Выводы. На примере рассмотрения взаимозависимых рынков поставок сельскохозяйственной продукции и плодоовощной консервации показано, что при изменении условий функционирования рынка двух товаров анализ частичного равновесия недооценивает эффект вынужденного повышения цен из-за колебаний рыночной конъюнктуры.

Установлено, что если на двух рынках товары являются взаимозаменяемыми, то анализ частичного равновесия даёт результаты отличные от анализа общего равновесия. Для того чтобы найти цены и объемы равновесия необходимо одновременно найти две цены, которые выравнивают величину спроса и величину предложения на связанных рынках.

Литература

1. Пиндайк Р. Микроэкономика / Р. Пиндайк, Д. Рубинфельд пер. с англ. – СПб.: Питер, 2002. – 608 с.
2. Грузнов И.И. Эффективные организационно-экономические механизмы управления (теория и практика) / И.И. Грузнов. – О. : Полиграф. – 2009. – 528 с.
3. Буренко Ю.А. Снятие неопределённости при формировании механизма инновационного развития перерабатывающих предприятий Украины / Ю.А. Буренко // Ринкова економіка: Сучасна теорія і практика управління: Збірник наукових праць. – Одеса, 2009 – Вип. 28. – том 12 – С. 167 – 182.
4. Захарченко В.И. Экономический механизм нововведений / В.И. Захарченко под. ред. И.П. Продиуса. – О. : АОЗТ «ИРЭНиТ», 1999. – 198 с. (Всеукраинская академия экономической кибернетики)

Надійшла 06.10.2010

УДК 339.133.2

Л. П. ЩУЦЬКА

Хмельницький кооперативний торговельно-економічний інститут

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ І РОЗВИТКУ КЛАСТЕРІВ НА ХМЕЛЬНИЧЧИНІ

У статті розглядається поняття кластера, роль кластерів в економічному розвитку регіону, досліджуються особливості функціонування і розвитку кластерів на Хмельниччині.

The concept of cluster, role of clusters, in economic development of region is examined in the article, the features of functioning and development of clusters on Khmelnytsky region are explored.

Ключові слова: кластер, кластеризація, кластерні об'єднання.

Постановка проблеми. Перед регіональною та місцевою владою сьогодні стоять завдання щодо покращення соціально-економічного розвитку регіонів. Успішність соціально-економічного розвитку регіону залежить не лише від вдалого розміщення, ресурсного забезпечення, наявності нових технологій, але і від інноваційно-інвестиційного потенціалу територіальної організації економіки. Світовий досвід успішних регіонів доводить необхідність реалізації оптимальної стратегії розвитку регіонів - кластерної моделі галузево-територіального розвитку.

Така модель дозволяє успішно функціонувати територіально-галузевим інтеграційним об'єднанням - економічним кластерам. Кластери можуть виступати ефективним інструментом інтенсифікації посилення ринкових позицій окремих економічних суб'єктів, розвитку регіональної економіки і держави в цілому.

Аналіз останніх досліджень. Основою теорії кластеризації є праці Майкла Портера про підвищення конкурентоспроможності економіки. Серед його послідовників варто виділити вчених Крістіана Кетельса, Лоуренса Янга, Томаса Харріса та ін. Кластерам як новітнім галузевим об'єднанням присвячено ряд наукових публікацій А. Андріанова, В. Базилевича, А. Брувера, І. Бураковського, З. Варналія, В. Гейця, С. Грищенко, Р.Грищук, Б. Губського, Я. Єлейка, П. Єщенко, Я. Жаліла, В. Івченка, Н. Каніщенка, Б. Кваснюка, С. Кримського, Д. Лук'яненка, А. Мигранян, І. Михасюка, А. Мокія, С. Мочерного, В. Новицького, В. Нудельмана, Ю. Павленка, Ю. Пахомова, О. Плотнікова, Н. Подольчака, В. Савченка, В. Сизоненка, М. Тимчука, А. Філіпченка, А. Цапіна, А. Чернявського, П. Чечелюка, Х. Шреплера та ін.

Проблемами функціонування і розвитку кластерів на Поділлі займаються М. Войнарченко, В. Захарченко, Л. Рибчинська, Р. Сілін, С. Соколенко, В. Третяк та ін. Соколенко розглянув складові підвищення конкурентоспроможності продукції вітчизняних підприємств на основі інноваційних

кластерних структур в умовах вступу України до СОТ, окреслив пріоритети розвитку вітчизняної економіки та обґрунтував необхідність створення національної та регіональних рад конкурентоспроможності, які повинні координувати розробку і реалізацію кластерних ініціатив різних мережевих формувань в межах держави і регіонів [7, с. 548-551]. М. Войнаренко дослідив особливості створення та функціонування регіональних кластерних об'єднань підприємницьких структур, показав переваги впровадження інноваційних технологій, підтримки полюсів зростання територій, взаємодії та співробітництва бізнесу, влади і науки, а також дав оцінку основних перешкод на шляху утвердження кластерної концепції регіонального розвитку на основі проведеного соціологічного дослідження бізнес-клімату на Поділлі за останні десять років [2, с. 25-33].

Як засвідчує огляд літературних джерел, проблемами кластеризації в Україні переймається багато науковців, вони досліджуються досить глибоко. Але є ще ряд невирішених питань, які вимагають поглибленого дослідження, зокрема розвиток кластерів на Хмельниччині.

Мета даної роботи полягає у дослідженні особливостей функціонування і розвитку кластерів на Хмельниччині.

Результати дослідження. Вперше термін “кластер” був вжитий дослідником Тріоном у 1939 р. З англійської мови термін “cluster” переводиться як гроно, букет, щітка, або як група, скупчення, зосередження (наприклад, людей, предметів), або як бджолиний рій, буквально – “зростати разом”.

Основоположник теорії кластерного розвитку М. Портер дає наступне визначення кластеру: це група взаємозв'язаних компаній, що географічно є сусідами, і пов'язаних з ними організацій, що діють в певній сфері, характеризуються спільністю діяльності і взаємодоповнюють один одного. У його трактуванні кластер — це сукупність вертикальних (покупець-постачальник) чи горизонтальних (спільні клієнти, технології, посередники) взаємозв'язків [5].

Також в економічній літературі кластер визначається як індустріальний комплекс, сформований на базі територіальної концентрації мереж спеціалізованих постачальників, основних виробників і споживачів, пов'язаних технологічним ланцюгом, які виступають альтернативою секторального підходу [9, с. 5]. Кластер – це територіально-галузево об'єднання підприємств, які тісно співробітничать з науковими, фінансовими установами і органами місцевої влади. Кластери мають особливу структуру: на чолі мережі – центральна компанія, яка на основі тендерів вибирає субпідрядні організації, що виробляють взаємодоповнюючу продукцію [1, с. 18].

Сучасні науковці трактують кластер як принципово новий елемент в структурі конкурентоспроможності, неформальне об'єднання підприємств. Можна виділити ряд загальних характеристик кластера, серед яких: територіальна спільність підприємства, їх взаємозв'язана і спеціалізована спрямованість. Саме тому кластер - це географічно і територіально окреслена концентрація підприємств з активними каналами діалогу і взаємодії з владними структурами.

Можливості кластерного підходу демонструє зарубіжний досвід. Повністю кластеризовані фінська і скандинавська промисловість. У США більше половини підприємств працюють за такою моделлю виробництва, коли підприємства кластера знаходяться в одному регіоні і максимально використовують його природний, кадровий і інтеграційний потенціал. Як правило, продукція кластерів орієнтована на експорт. Країни Європейського Союзу прийняли шотландську модель кластера, при якій ядром такого спільного виробництва стає велике підприємство, що об'єднує навколо себе невеликі фірми. Існує і італійська модель – більш гнучка і рівноправна співпраця підприємств малого, середнього і великого бізнесу. Фахівці вважають, що для країн з перехідною економікою найбільше підходить саме така форма кластерної організації виробництва. Світовий досвід показує, що в умовах ринку кластери – найефективніші і найгнучкіші структури. У їх основі лежить два принципи – кооперація і конкуренція.

Необхідно обов'язково враховувати світовий досвід кластерних підходів в розвитку галузей. У Європі і США схема створення кластерів має широке застосування. Тому крупні міжнародні компанії, як правило, вважають за краще інвестувати в ті регіони і країни, де вже є кластери в необхідних галузях, що склалися, або хоча б є передумови для їх формування.

Україна також обрала курс на розвиток національної економіки за інноваційною моделлю, підписавши 14 червня 1994 року Угоду про партнерство і співпрацю з Європейською співдружністю, яке вступило в дію 1 березня 1998 року, і затвердивши Указом Президента України від 11 червня 1998 року № 615/1998 "Стратегію інтеграції України в Європейський Союз".

Після цього в Україні почала активну реалізацію кластерна модель як ефективний, інноваційний інструмент економічного розвитку. З погляду чинного законодавства України в інноваційній сфері кластери підпадають під класифікацію "інноваційна структура". Порядок створення і функціонування інноваційних структур регламентується постановою Кабінету Міністрів України від 22.05.1996 року № 549 "Про затвердження Положення про порядок створення і функціонування технопарків і інноваційних структур інших типів", Концепцією створення кластерів в Україні (2008 р.).

Поняття “кластер” з'явилося в Україні зовсім недавно і має багато тлумачень, але характерною ознакою його сутності є об'єднання окремих елементів в єдине ціле для виконання певної функції або досягнення мети.

Реалізація кластерної моделі розвитку розпочалась у Хмельницькій області в 1998 р. із започаткуванням асоціації “Поділля Перший” з ініціативи відомого американського економіста Вольфганга Прайса. Кластерна модель була прийнята за основу активізації місцевого економічного розвитку північних районів Хмельницької області. Створений Фонд Сталого розвитку «Стара Волинь» започаткував процес стратегічного планування розвитку регіону. Перший етап проекту був реалізований у 2002–2003 рр. за підтримки фонду “Євразія” на кошти, надані агенцією з міжнародного розвитку США (USAID). Учасники проекту — Асоціація “Поділля Перший”, Головне управління економіки Хмельницької облдержадміністрації, Асоціація “Відродження Грицева”, кластер сільського туризму “Оберіг”. Це було спробою зупинити спад виробництва і підвищити продуктивність праці регіону Поділля власними силами, використовуючи переваги від кооперації та об’єднання зусиль самих підприємств без залучення державних коштів. Стратегічними цілями стали: підготовка фахівців, запровадження інновацій, система координації місцевого розвитку, залучення інвестицій. В проекті визначені обсяги залучення інвестицій на перспективу — від 200 тис. дол. США у 2003 р. до 20–50 млн дол. США — щороку в період 2005–2013 рр. [8, с. 2].

Діяльність Хмельницької обласної громадської організації “Асоціація “Поділля Перший” є одним з прикладів ефективної співпраці влади, бізнесу та інституцій, зацікавлених у відродженні економіки Подільського регіону. Асоціація об’єднала представників владних структур, представників бізнесу, а також представників інституцій. Успішним прикладом стало залучення “Асоціації “Поділля Перший” до процесу розробки Програми соціально-економічного розвитку Хмельниччини на 2009-2015 роки. Асоціація була єдиною неурядовою організацією, залученою при розробці програми в якості експерта зі стратегічного планування та залучення громадськості до співпраці з облдержадміністрацією.

За роки своєї діяльності Асоціація “Поділля Перший” активно підтримувала розвиток кластерного руху, становлення громадського недержавного сектора, сприяла регіональному розвитку, надаючи інформаційно-технічну підтримку у розробці і втіленні стратегічних планів розвитку районів Хмельницької області. За ініціативи громадськості була розроблена програма застосування концепції кластерів з метою відродження виробництва у швейній, харчовій, будівельній, туристичній галузях [6, с. 19-24].

На сьогоднішній день за сприяння асоціації «Поділля Перший» створені та активно розвиваються шість кластерів: будівельний, швейний, продовольчий у м. Хмельницькому, харчовий та туристичний у м. Кам’янець-Подільському, кластер сільського туризму у м. Шепетівці.

Практика реалізації кластерної моделі в регіонах України засвідчує важливу її специфіку. В кластери об’єднують підприємства не однієї, а різних галузей і навіть секторів економіки. Наочним прикладом може слугувати будівельний кластер Хмельниччини, що об’єднує будівельні підприємства, проектні, дизайнерські, юридичні фірми, торговельні об’єднання та приватних підприємців, аудиторів і консультаційні фірми. Створення будівельного кластера сприяло впровадженню нової технології випуску суміші типу “Церезит”, що виготовляється з місцевої сировини та дешевша за імпортні аналоги. Мерією м. Хмельницький прийнята і схвалена запропонована підприємцями програма будівництва житла за новою технологією, розрахована на п’ять років. При максимальному використанні місцевих ресурсів, як прораховано, собівартість житла може знизитися ще на 15%. З цією метою до ефективної роботи хмельницьких кластерів залучені наукові установи та органи місцевої влади, провідні вчені ХНУ, начальники управлінь економіки, керівники банківських структур, інноваційні фонди [8, с. 3].

Також успішно діє кластер сільського туризму “Оберіг”. Зараз він об’єднує 6 тисяч працівників. Це перший подібний кластер сільського туризму в Україні. Становлення та розвиток туристичного кластеру відбувається за активної підтримки органів місцевої влади. У діяльності кластера визначені основні пріоритети його розвитку на майбутнє.

У діяльності швейного кластера порушено питання про необхідність підвищення ролі освітніх закладів в умовах становлення інформаційного суспільства. Тому швейний кластер Хмельниччини об’єднує не лише швейні підприємства, а й середні учбові заклади відповідного напрямку і навіть університет.

Розглянемо спрощену схему діяльності кластера (рис. 1). Кластери охоплюють всі важливі процеси, починаючи з виробництва продукції і закінчуючи виходом на зовнішній ринок. Кластери забезпечують взаємодоповнюваність між галузями, сприяючи розвитку технологій. Для стратегічного управління підприємствами ці зв’язки виявляються основоположними в конкурентній боротьбі, у визначенні напрямів розвитку бізнесу, впровадження інновацій, в підвищенні продуктивності праці, скороченні виробничих витрат і ін.

Кластерні системи є втіленням унікальної комбінації наукових, виробничих і комерційних структур, що на основі використання переваг коопераційної взаємодії, сприяють формуванню і ефективному використанню реальних конкурентних переваг окремих підприємств, галузей, національних економік в умовах посилення світового конкурентного протистояння.

Впровадження кластерної моделі є альтернативним підходом економічного розвитку регіонів України. Завдяки кластерному підходу на рівні окремого регіону стає можливою міжсекторна співпраця, оскільки ініціаторами та активними учасниками її виступають місцеві органи влади. Завдяки поширенню та постійному обміну інформацією стають можливими взаємовигідні бізнесові контакти в регіоні, поширюється кооперація між різногалузевими підприємницькими структурами. Тим самим споживачі

мають можливість отримати якіснішу продукцію, виготовлену за рахунок місцевих ресурсів. Механізм кластерної співпраці є вигідним, оскільки значно скорочуються трансакційні витрати учасників, стають можливими масштабні підприємницькі проекти за рахунок участі в них членів кластера на засадах співфінансування, посилюються інформаційні можливості підприємств регіону, що сприяє залученню внутрішніх та зовнішніх інвестицій, споживчий ринок поповнюється якісною та різноманітною продукцією [4, с. 6-8].

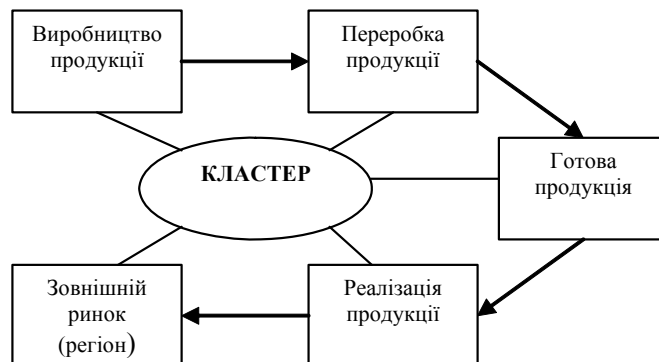

Рис. 1. Схема діяльності кластера

Для підвищення своєї конкурентоспроможності кожному з підприємств кластерів Хмельниччини необхідно підтримувати один одного. Часто такі взаємозв'язки ведуть до розробки нових шляхів в конкуренції і породжують абсолютно нові можливості. Кластер стає засобом для подолання замкнутості на внутрішніх проблемах, інертності, непохитності, негнучкості і змов між суперниками, які зменшують або повністю блокують благотворний вплив конкуренції і появу нових фірм.

Всі фірми з кластера взаємозв'язаних галузей роблять інвестиції в спеціалізовані, але споріднені технології, в інформацію, інфраструктуру, людські ресурси, що веде до масового виникнення нових фірм. Кластери є причиною крупних капіталовкладень і пильної уваги уряду, тобто кластер стає чимось більшим, ніж проста сума окремих його частин. В процесі розвитку кластера економічні ресурси починають притікати до нього з ізольованих галузей, які не можуть використовувати їх також продуктивно. Таким чином, досягається конкурентоспроможність всіх елементів кластера. У загальноекономічному значенні кластер сприяє досягненню конкретного господарського ефекту і підсилює конкурентні переваги окремих компаній а, отже, кластера в цілому.

Реалізація кластерної моделі на Хмельниччині дає реальні зрушення у вирішенні питання забезпечення регіону продукцією власного виробництва, яка відповідає ринковим вимогам оптимального співвідношення ціни та якості. Економічна цінність кластерної моделі полягає в тому, що її реалізація передбачає впровадження програм, спрямованих на підвищення конкурентоспроможності підприємств на зовнішніх ринках. Творча діяльність кластерів полягає ще і у тому, що більшість його учасників не конкурує безпосередньо між собою, а обслуговують різні сегменти галузі.

Основним оцінюваним результатом реалізації кластерного проекту є поліпшення торгового балансу регіону - стабільне підвищення рівня експорту (як зовнішнього, так і внутрішнього) а також заміщення імпорту.

Характерні особливості кластерів Хмельниччини:

- наявність крупного підприємства - лідера, що визначає довготривалу господарську, інноваційну і іншу стратегію кластера в цілому;
- територіальна локалізація основної маси підприємств - учасників кластера;
- стійкість і домінуюче значення господарських зв'язків між підприємствами;
- довготривала координація взаємодії учасників системи в рамках основних систем управління, виробничих програм, інноваційних процесів, контролю якості та ін.

Держава в особі регіонального уряду і муніципальних органів влади впливає на розвиток кластерів Хмельниччини за рахунок підтримки розвитку кваліфікованих трудових ресурсів, збільшення інвестицій у високотехнологічну інфраструктуру, закупівлі продукції кластера; здійснення маркетингових дій для просування продукції кластера, ініціації участі в різних регіональних програмах розвитку.

До основних проблем кластерного розвитку на Хмельниччині можна віднести наступні:

- питання кластеризації недостатньо вивчені, тобто відсутня попередня практики по створенню кластерів;

- не завжди легко визначити організуюче ядро цього процесу;

- важко визначити джерело фінансування підготовки виробництва майбутніх учасників кластера та ін.

Висновки. Отже, реалізація кластерних технологій на Хмельниччині є апробованим інструментом

забезпечення сталого розвитку регіону та підвищення його конкурентоспроможності. В цьому є великі перспективи, але скористатися ними в повній мірі можна лише за підтримки держави. Слід застосовувати державне фінансування деяких кластерних проєктів на конкурсній основі. У цьому випадку представники різних проєктів можуть подавати заявки на субсидії, але державні кошти отримують лише найкращі з них.

Серед економістів все більше визнання знаходить точка зору, що регіони, на території яких складаються кластери, стають лідерами економіки тієї або іншої держави. Саме ці регіони починають визначати конкурентоспроможність національної економіки. А регіони, де немає кластерів, відходять на другий план і часто переживають сильні соціальні кризи.

Література

1. Андрианов А. Ю. Лотар Линцен. Кластеры как инструмент развития некоммерческих организаций // Экономика региона (электронный журнал) / Отв. ред. Ю.Н. Лапыгин. – Владимир: ВлГУ, 2005. – № 3
2. Войнаренко М.П. Механізми адаптації кластерних моделей до політико-економічних реалій України / М.П. Войнаренко // Світовий та вітчизняний досвід запровадження нових виробничих систем (кластерів) для забезпечення економічного розвитку територій. Матер. конф. 1-2 листопада. 2001р. м. Київ. – К. : Спілка економістів України, 2001 – с. 25-33.
3. Гришина А. А. Кластеры в сфере ТБО / А.А. Гришина // Экономика региона (электронный журнал) / Отв. ред. Ю.Н. Лапыгин. – Владимир: ВлГУ, 2005. - № 3
4. Канищенко Н.Г. Економічні передумови формування кластерних систем в Україні / Н.Г. Канищенко // Прометей: регіональний збірник наукових праць з економіки // Донецький економіко-гуманітарний інститут МОН України; Інститут економіко-правових досліджень НАН України. – Вип. 1 (25). – Донецьк: ДЕГІ, 2008. – С. 297 – 302.
5. Портер Майкл. Конкуренция : учеб. Пособие / М. Портер; пер. с англ.– М. : Издательский дом «Вильямс», 2001. — 495 с.
6. Сілін Р.І. Досвід Асоціації "Поділля Перший" у реалізації кластерної моделі об'єднання підприємств / Р.І. Сілін // Світовий та вітчизняний досвід запровадження нових виробничих систем (кластерів) для забезпечення економічного розвитку територій. Матер. конф. 1-2 листопада. 2001р. м. Київ. – К. : Спілка економістів України, 2001. – С. 19-24.
7. Соколенко С.И. Производственные системы глобализации: сети, альянсы, партнерства, кластеры (украинский контекст) / С.И. Соколенко. – К. : Логос, 2002. – 646 с.
8. Чечелюк П. Кластер – не плазування перед заходом, а нова ініціатива у будівельному бізнесі / П. Чечелюк // Дзеркало тижня. – 26 вересня 2003 р. – № 36 (461).
9. Cluster specialisation patterns and innovation styles. – Den Haag, 1998.

Надійшла 06.10.2010

УДК 658 65

А. С. ЯВТУХОВСКАЯ

Украинский государственный химико-технологический университет

ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ТЕНДЕНЦИИ ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ В УКРАИНЕ

Перехід до ринкової економіки збільшив значення активізації інноваційної діяльності, проблем формування інноваційного потенціалу країни, що дозволяє реорганізувати економіку, прискорено розвивати наукомістке виробництво, яке повинно забезпечити умови для економічного росту держави. Інноваційна інфраструктура є основним інструментарієм і механізмом інноваційної економіки. Стратегічною метою розвитку інновацій в нашій країні повинний бути комплексний розвиток вітчизняних виробництв до рівня їх конкурентоспроможності в світі. Головним ресурсом для досягнення поставленої мети повинна стати вища школа.

The transition to a market economy increased the importance of innovative activities promotion. The problems of the country that restructured the economy, they accelerated the development of the intensive production, which should provide conditions for the state economic growth. Innovation of the infrastructure is the main tool and mechanisms of the economy innovation. The strategic development of the innovation should be integrated into domestic industries to their level of competitiveness in the world. High school is the main source for achieving this goal.

Ключові слова: інновації, інноваційна діяльність, інноваційний розвиток, активізація інноваційної діяльності.

В последнюю четверть XX века человечество вступило в новую стадию своего развития - стадию построения постиндустриального общества, которое является результатом происходящей в современном мире социально-экономической революции. Известно, что в основе каждой социально-экономической революции лежат свои специфические технологии, производственно-технологические системы и производственные отношения. Для постиндустриального общества эту роль, прежде всего, играют информационные технологии и компьютеризированные системы, высокие производственные технологии,